

**BREVE CONTRIBUCIÓN Á BIOGRAFÍA
DO SEÑOR DE VILANCOSTA,
DON MARCIAL VALLADARES NÚÑEZ
(BERRES, A ESTRADA 1821-1903)**

Juan Andrés Fernández Castro

A dona María del Carmen Domínguez del Campo,
Señora de Vilancosta.

Cando don José Dionisio Valladares bautizou o seu fillo Marcial, o 14 de xuño de 1821, embargáboo sen dúbida a saudade dos anos mozos de servizo na milicia española en loita contra o exército napoleónico, abandeirado do Batallón Literario Compostelano primeiro e posteriormente como oficial do exército regular co que participou na batalla de San Marcial. Elixiu o nome en lembranza daquela victoria na que el colaborou e poida que coa esperanza íntima de que algún día o seu fillo máis vello elixise a honorable carreira das armas.

O certo é que o pequeno fidalgo, de natureza pacífica e reflexiva, non mostrou en ningún momento especial predilección pola

milicia, de modo que, chegado o momento, iniciou a preparación intelectual previa ós estudos superiores que había realizar na Real Universidad de Santiago de Compostela.

Era daquela habitual que os fillos de familias rurais destinados ós estudos superiores recibisen na propia aldea unha formación básica previa ó seu ingreso na universidade. Don Felipe Picáns, *teniente cura de la Parroquia de San Vicente de Berres, en Tabeirós*¹ exerceu de preceptor e profesor de Marcial e Sergio Valladares, impartindo a ambosdous irmáns clases de lingua española, gramática e latín. No outono do 1833 matricúlase Marcial no primeiro ano de filosofía² na Universidade Compostelá na cátedra de don Antonio Solla³, sendo examinado e aprobado das materias do curso o 7 de xuño de 1834.

De aquí en diante o seu *curriculum* académico evolucionou da seguinte forma:

Ano 1835, cursa segundo ano de Filosofía en Santiago. O curso académico 1835-36, equivalente ó terceiro de Filosofía, efectúao no Seminario Conciliar da cidade de Ourense que por entonces estaba adscrito á Universidade compostelá. Desde o verán de 1836, unha vez concluída a estadía ourensá, deica o remate de novembro recibe leccións de Dereito Natural impartidas polo licenciado don Ramón Vázquez Mosquera, avogado da Real Audiencia do reino de Galicia. Cursa primeiro ano de Dereito Romano no que resta de 1837 e *abónaselle* o de Dereito Natural e de Xentes con arreglo á orde da Dirección de Estudos do 20-1-1837. Aproba as disciplinas de 2º curso de Dereito Romano e 3º de Leis no ano académico 1837-38 e posteriormente 4º e 5º de Leis nos cursos 1838-39 e 1839-40 respectivamente.

---

1 Arquivo histórico da Universidade de Santiago de Compostela (AHUS), sección Expedientes Académicos, Facultade de Leis, Legaxo 1500, 1833.

2 Semellante ó actual Bacharelato, carecía da categoría de Facultade aínda que estaba integrada na Universidade

3 Don Antonio Solla (1797-1882), franciscano, doctorouse no 1830 na Universidade de Salamanca. Suprimíuselle a cátedra na USC no 1835 e continuou a docencia no Instituto, onde foi profesor de Marcial Valladares.

Con data do 15 de xuño de 1840 encontramos no Expediente Académico de Marcial Valladares unha instancia dirixida ó Sr. Rector da Universidade que, entre outras cousas, di:

[...] D. Marcial Valladares, natural de San Vicente de Berres [...] habiéndose acreditado la prueba de los cursos que la ley exige para poder graduarse de Bachiller a Claustro Ordinario en la Facultad de Leyes. Suplica a Vd. se sirva disponer se le fije el día en que ha de entrar a recibir dicho Grado, favor [...].

Logo de abonar a preceptiva taxa de 166 rs. de vellón, o aspirante a Bachiller en Leis Marcial Valladares Núñez é convocado para defender perante un Tribunal a seguinte proposición elixida entre tres obtidas por sorteo: “El derecho de representación en la línea de descendientes es infinita, mas, en la colateral no pasa de los hijos de hermanos, concurriendo a suceder con sus tíos”. A exposición do aspirante, efectuada no decurso da tarde do día 17 de xuño de 1840 demostra sobradamente a súa capacidade e coñecementos adquiridos polo que o tribunal *nemine discrepante* decide outorgarlle o grao de Bachiller en Leys. Fáltanlle a Marcial Valladares catro días para cumprir os dezanove anos.

Durante os anos académicos 1840-42 Marcial Valladares aproba os cursos 6º e 7º de Leis, polo que se encontra xa en condicións de optar ó grao de Licenciado na dita Facultade⁴. Para a obtención dunha licenciatura o aspirante debía defender perante un numeroso Tribunal de Doutores o tema que lle coubese en sorte. Tratábase dun acto solemne e sometido a un protocolo estricto que, pola súa orixinalidade e interese, transcribimos a continuación.

Dentro de la sala de Claustro de la Universidad de Santiago de Compostela a nueve de julio de 1842, reunidos en ella el Sr.

4 Foron tamén profesores de Valladares: Narciso Cepedano, avogado liberal e doutor en Leis, ocupou a alcaldía de Santiago; Antonio Casares (1812-1888) profesor do Instituto e Universidade, da que chegou a ser Rector; Manuel Colmeiro (1818-1894) exerceu a súa docencia nas universidades de Santiago e Madrid, foi fiscal do Tribunal Supremo e adscrito ideoloxicamente a Sagasta, autor de varias obras de investigación histórica sobre Galicia, irmán do non menos ilustre Miguel Colmeiro (1816-1901); Joaquín Amigo, doutor en Leis e profesor da USC, autor, entre outros opúsculos, de *Feliz acontecimiento universitario* (1841) no que polemiza co equipo rectoral da Universidade.

Vicerrector, Dr. D. Antonio Casares y los Doctores de la Facultad de Leyes don José Suárez Villanueva, Decano, don Vicente Turnes, don Juan Taboada [...] ante los cuales se presentó don Marcial Valladares, el que, precedida señal con la campanilla por el Sr. Vicerrector, leyó, por el tiempo que previene el Plan, la disertación que compuso [...] concluído lo cual se salió. Se tomó juramento a los que han de reflexionarle, que fueron los Doctores don Vicente Ozores y don Vicente Castro Lamas, de no haber comunicado con el graduando especie directa ni indirecta sobre la reflexiones que han de hacerle [...] Entró nuevamente el graduando y continuaron los ejercicios, ocupando en ellos el tiempo que en el mismo Plan se previene; en seguida se salió; se tomó juramento a los que han de preguntarle, que lo fueron los Doctores don José Parga, don Vicente Monasterio, don Ignacio Araújo y don Ramón Manuel Rodríguez de no haber comunicado con el graduando cosa alguna, haciéndole las preguntas que tuvieron por oportuno en el tiempo indicado. Concluído esto se salió; se tomó juramento de votar según Dios y conciencia sobre la aprobación o reprobación, lo que ofrecieron ejecutar, y habiéndoles entregado a cada uno los signos de A y R, reconocida que fue la votación por el señor Vicerrector y los Graduados más antiguos, se hallaron en la copa las siguientes: 34 A, por lo que dicho señor había sido aprobado “nemine discrepante” para el grado de Licenciado en la Facultad de Leyes, y acto continuo, junto con los Doctores de ésta y de la de Cánones, se lo confirió el Sr. Vicerrector en la Iglesia de esta Universidad a las diez de la mañana de hoy día 9 julio de mil ochocientos cuarenta y dos [...]

A estadía compostelana de Marcial Valladares, 1833-1842, ven coincidir, case exactamente, co inicio do denominado periodo isabelino (baixo a rexencia de María Cristina, que remata no 1843), época na que conflúen dous procesos distintos e ó mesmo tempo paralelos: o afianzamento do liberalismo e a guerra carlista, derradeiro intento de resistencia dos absolutistas, inimigos declarados das reformas que se iniciaran nas Cortes de Cádiz. O clima de tensión e afervoamento que vive o país trasládase tamén á vella Universidade compostelana onde os elementos máis liberais, estudantes e algúns profesores, protagonizan numerosos enfrontamentos cos sectores conservadores do profesorado e coa propia institución universitaria que moi paseniña-

EN LA UNIVERSIDAD LITERARIA

DE SANTIAGO

EL BACHILLER

D. Marcial Valladares

para obtener el Grado

de Licenciado en la facultad de Leyes,

DEFENDERÁ

LA PROPOSICION SIGUIENTE:

Es válido el nombramiento de tutor testamentario hecho condicionalmente ó con designacion de un término: lo es tambien aunque la persona sea inhábil para el desempeño de la tutela.

EL

dia 27 de Junio de 1842

á las 4 de la tarde.

V.º B.º
Dr. Suarez Villanueva,
Decano.

Br. Marcial Valladares.

Santiago: Imprenta de Viuda e Hijos de Compañel, impr. de la Univ.

Para acadar o grao de Licenciado en Leis o aspirante Marcial Valladares hubo defender perante un Tribunal a *Proposición* obtida mediante sorteo.

mente se verá obrigada a adaptar os seus esquemas e plans de estudos ás novas esixencias da burguesía liberal emerxente. Nestes anos de euforia progresista cabe localizar, entre outras, as agres disputas entre o profesor don Joaquín Amigo –secundado por un sector do alumnado– co rectorado da Universidade de Santiago⁵. Non temos noticia, sen embargo, de que o estudante Valladares Núñez amosase ningún tipo de definición ideolóxica, xa que non política, durante a súa época estudiantil en Santiago, aínda que se lle supón imbuído do mesmo ideario liberal moderado que, como destacado membro da Administración do Estado profesaría seu pai don José Dionisio Valladares. En todo caso aceptamos sen reservas o *progresismo morno* co que o caracteriza Marino Dónega⁶.

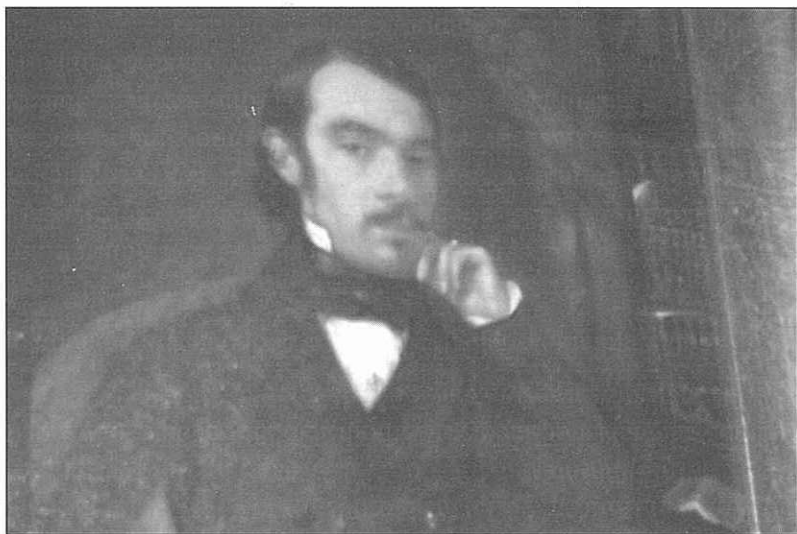
En Compostela adquire Marcial Valladares, ademais dunha sólida formación humanística, a preparación necesaria para o exercicio da carreira xurídico-administrativa á que seu pai o tiña destinado. Fóra das aulas entra en contacto coa elite intelectual e literaria radicada en Santiago (Francisco Añón, Antonio de la Iglesia, José María Posada, Domínguez Izquierdo, Camino Sigüer ... entre outros) cos que máis tarde, superado o ecuador da súa vida e retirado xa definitivamente ós eidos nativos, habería manter unha intensa relación literaria⁷. É de salientar, ademais, que o mesmo Marcial Valladares, na súa biografía inédita⁸, recoñece que unha vez licenciado en Leis viaxa a Madrid onde entra en contacto cos literatos galegos daquela afincados na capital de España.

5 Circunstancia que foi obxecto de estudio por VARELA, ISAURA, “O profesor don Xoaquín Amigo. Unha voz contestataria na Universidade Galega (1839-1844)” en *Grial*, T. XVIII, 1980, pp. 97-105.

6 DÓNEGA ROZAS, MARINO, “Un viaxe a Galicia do século XIX, narrado por D. Marcial Valladares Núñez”, en *Grial*, nº 27, 1970, pp. 225-230.

7 É o caso de Don Benito Losada Astray que gozou da amizade de Valladares. Como el retirouse cedo ós eidos nativos e, coma el tamén, louvou a serea beleza do val da Ulla, onde localiza a acción dalgunha das súas obras.

8 Referímonos neste caso ós fragmentos biográficos e comentarios de BLANCO FUENTES, MARIO no diario *La Noche*, 26-6-1957, pp. 1 e 2. Fondo Documental “Mario Blanco”, Museo Manuel Reimóndez Portela, A Estrada.

Retrato ó óleo dun Marcial Valladares moi novo, poida que recién saído da Facultade de Leis en Compostela.

Á espera da edición íntegra da súa biografía, permítasenos recurrir agora a aqueles textos xa publicados que poidan iluminar algúns aspectos dunha vida tan interesante como pouco coñecida. Citaremos en primeiro lugar un poema humorístico impreso en vida do Señor de Vilancosta: titúlase *Marcial Valladares* e veu a luz en *Galicia Humorística* revista mensual editada en Santiago de Compostela baixo a dirección de Enrique Labarta Pose, xove amigo de don Marcial e na que este deu a coñecer moitos refráns e contos de corte etnogáfico-costumbrista⁹.

MARCIAL VALLADARES

¡Oh, tú, sin igual Carulla
que en verso la Biblia has puesto:
préstame de tu paciencia,
Job de los tiempos modernos,
un adarme solamente
para salir de este aprieto!
A Don Marcial Valladares

⁹ *Galicia Humorística*, nº 12, 30-6-1888, páx. 354.

en la Revista hoy pretendo
dar á luz (hablo en metáfora)
y narrar todos sus hechos
mas ... *¡no es nada lo del ajo!*
¡Gran Dios, á cuanto me atrevo!
¡tener que hacer un resúmen
de sesenta y siete inviernos!
¡tiemblo solo de pensarlo!
¡Animo, valor y miedo,
que es empresa aún más difícil
el poner la Biblia en verso,
o la Ley Hipotecaria
por música y en sonetos!

• • •

Nació Marcial Valladares,
nada menos que ... en su pueblo,
que es San Vicente de Berres
pueblecito pintoresco
que está cerca de la Estrada
a una legua ó poco menos,
pues echo aquí las distancias
a ojo de buen cubero.
En el año veinte y uno
lugar tuvo este suceso.
¡la fecha es un poco antigua!
¡En aquel bendito tiempo
yo, señores, francamente,
aun no estaba ... ni en proyecto!

• • •

La infancia de Valladares
por alto lo pasaremos.
¡Fue una infancia como todas
con sus sonrisas, sus juegos,
lloros, arrullos, caricias,
azotes ... y otros excesos!
Comenzaré pues su vida
dejando aparte esos hechos.
¡Comenzar su vida! ¡Vamos!
¡En metáfora a hablar vuelvo!

Si pudiera comenzarse
otra vez su vida, creo
que él mismo la comenzara
sin pedirme á mi consejo.

• • •

Se hizo Abogado en Santiago,
a Zamora pasó luego
y allí ejerció la carrera
con mucho aprovechamiento.
Despues fue Visitador
del papel sellado ¡Cielos!
¡Aquellas visitas eran
sin guantes ni cumplimientos!
Luego fue ... ¡la mar de cosas!
Y tuvo tantos empleos
que algún cesante se haría
feliz con el más pequeño.
Una vez, gobernador
de Pontevedra lo hicieron,
y dos veces diputado
fue por Tabeirós electo.
Individuo le nombraron
de sociedades á cientos,
de suerte que es *individuo*
por más de cuatro conceptos.
Vocal, si mal no me engaño,
fue de no sé cuantos centros:
vocal de un millón de juntas,
vocal de varios consejos;
y en fin fue vocal de tantos
y tantos ramos diversos,
¡Que solo le faltó ser
vocal ... en el alfabeto!

• • •

Hoy, alejado del mundo
vive en su aldea contento
trabajando por Galicia
con constancia y con anhelo.
A Valladares se debe

el diccionario primero
 (o á lo menos el segundo,
 que no estoy muy fuerte en eso)
 de nuestro meloso idioma
 que alguno llama dialecto.
 Hoy en GALICIA HUMORÍSTICA
 publicando está sus cuentos
 populares recogidos
 todos de boca del pueblo.
 ¡Como escritor, dejará
 un nombre imperecedero!
 ¡Quiera el cielo que mi amigo
 sea (en lo que cabe) eterno,
 para que aun escriba mucho,
 y en fácil prosa y buen verso
 siga cantando de firme
 como él solo sabe hacerlo.
 ¡Bendito sea su númen!
 ¡Honor al Trueba gallego!
Enrique Labarta.

A colaboración de Valladares, home xa maduro e dun indubidable prestixio nos círculos literarios e intelectuais galegos, coa revista Galicia Humorística efectúase pola mediación de Alfredo Brañas, condiscípulo de Labarta na Facultade de Leis e integrante do círculo literario do que, entre outros, amboaldous formaban parte.

[...] Escribiome también [30-10-1887] don Alfredo Brañas que intentando su amigo Enrique Labarta Pose publicar en Santiago otra revista quincenal "sui generis" bajo el título de Galicia Humorística le prestase yo mi apoyo. Ofreciome en carta del 12 de noviembre que "ninguna cosa obscena, impía ni ofensiva a la moral habría en su revista, solo humorística, no bufa" y el 15 de Enero de 1888 salió a luz el primer número y en él un cuentecillo de los por mi recogidos en el país¹⁰.

O longo poema bográfico-humorístico que reproducimos veu a luz na revista de Labarta Pose (Galicia Humorística nº 12, 30 de

10 Diario *La Noche*.

xuño de 1888) xunto cun retrato de Valladares da autoría de Enrique Mayer copiado dunha antiga fotografía que aínda hoxe se conserva sobre aquel vello piano no que súa irmá Avelina interpretaba saudosas melodías románticas. Na terceira parte do poema o autor efectúa unha exposición do *cursus honorum* de Valladares, destacando, en primeiro lugar, a súa estadía en Zamora, onde desempeñou un cargo na Administración do Estado. Menos coñecida é a súa viaxe á Capital de España onde entra en contacto con intelectuais e escritores galegos alí afincados e cos que, posteriormente, vai manter unha longa e fructífera relación epistolar, especialmente con Teodosio Vesteiro Torres, verdadeiro embaixador de Galicia en Madrid, onde funda no 1875 a agrupación “Galicia Literaria”, que tivo en Añón o seu primeiro presidente. Explica Valladares que

[...] La que hasta ahora no salió en publicación alguna es la [biografía] de mi señor padre y eso que días antes de suicidarse en el Prado de Madrid el 12 de junio del propio año 1876 el infortunado Vesteiro Torres, recibido había ya este escritor, también gallego, los apuntes a ella concernientes que, por correo, le enviara yo¹¹.

Mantén, así mesmo correspondencia co Marqués de Valmar, daquela membro da Real Academia Española, quen vai propoñer o ingreso de Valladares na docta corporación; apoian a proposta, ademais, o poeta don Manuel Cañete e don Aureliano Fernández Guerra. O inspirador intelectual da proposta fora o tamén escritor Gumersindo Laverde Ruiz, bo amigo de Marcial Valladares e, coma el, colaborador da revista de Labarta Galicia Humorística.

[...] En 18 de octubre escribió el Excmo. Sr. Marqués de Valmar al Sr. Don Gumersindo Laverde diciendo iba a proponerme como individuo correspondiente para la vacante que a la sazón había en la Real Academia Española cosa que sorpresa me ha causado y, sin el menor conocimiento mío, solicitara el señor Laverde llevado de su bondad y dando importancia inmerecida, no sólo a mi persona sino también a un diccionario gallego que yo escribiera y en 20 de octubre 1878 me pidió le franquease unos días¹².

11 Diario *La Noche*.

12 Diario *La Noche*.

Parece fóra de toda dúbida que os valedores de Marcial Valladares alegaron como principal mérito para o ingreso deste na RAE os seus traballos gramaticais e lexicográficos que culminaron na publicación do Dicionario¹³, sen esquecer a colaboración que mantivo con outros distinguidos investigadores naquel mesmo eido como o propio Murguía, Saco i Arce ou Antonio Machado Álvarez, persoas que puideron avalar perante as autoridades académicas os méritos do aspirante.

O propio Labarta no seu desenfadado panexírico afirma que

*A Valladares se debe
el diccionario primero
(o a lo menos el segundo,
que no estoy muy fuerte en eso)
de nuestro meloso idioma
que alguno llama dialecto.*

O certo foi que o dicionario de Valladares ocupou o terceiro lugar no orde de publicación, precedido polos de Francisco Javier Rodríguez (1863) e Cuveiro Piñol (1876), respectivamente. Máis adiante teremos ocasión de comentar as consideracións que daquela se vertían sobre a ¿lingua?, ¿dialecto? galegos.

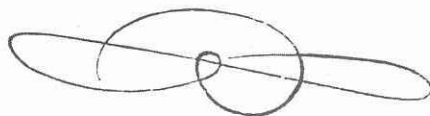
Todo ilo abonda na idea de que o labor investigador de don Marcial suscitaba admiración e respecto tanto dentro como fóra de Galicia. O Dicionario de Valladares, obra dunha innegable calidade e louvado polo mesmo Menéndez Pelayo, logra unha rápida difusión por toda Galicia, ata o punto de que, sen acadar a consideración de libro popular, non faltaba en ningunha biblioteca (sen exclusión da Biblioteca Vaticana), redaccións dos diarios e revistas que publicaban en galego, librerías das sociedades e centros galegos de ultramar ... estaría, en fin, nas casas de todos aqueles que se gabasen de amor a Galicia e ás súas letras. Velaquí as peripecias previas á publicación do Dicionario:

---

13 VALLADARES NÚÑEZ, MARCIAL, *Diccionario Gallego-castellano*. Santiago de Compostela, 1884.

Marcial Valladares

Enrique Mayer (1861-1931) realizou multitude de gravados de persoeiros contemporáneos, coma este de Marcial Valladares que podemos datar arredor do 1887, cando contaba con 66 anos, publicado no diario compostelán Galicia Humorística.

[...] Azuzado de varios amigos a la publicación del diccionario gallego-castellano que yo había escrito, decidíme por fin a imprimirle y con tal objeto marché, en 1884 a Santiago, donde recibí en marzo la credencial de socio de mérito del Folk-lore gallego y me detuve desde mediados de mayo hasta principios de octubre, en que terminó la impresión del libro [...] Pasé, pues, el verano todo en Santiago siendo mi principal ocupación allí la corrección de las pruebas de imprenta, trabajo enojoso de que nadie quiso encargarse¹⁴.

O Dicionario de Valladares eríxese como sobranceiro monumento da lexicografía galega do século XIX, constituíndo hoxe en día un referente imprescindible para o coñecemento da fala dos habitantes dos vales medios do Ulla nos mediados daquela centuria. A súa definitiva edición esixiu sen dúbida un traballo previo de escrupulosa pescuda que ven rematando antes do 1878, cando Valladares recoñece ter remitido ó Marqués de Valmar o orixinal manuscrito que lle solicitara desde Madrid para a súa consulta, de forma que a obra dorme no escuro queixón de calquera bufete alomenos seis anos deica a súa impresión, ó que acabou decidíndose *azuzado de varios amigos*¹⁵.

Existen numerosos indicios que veñen confirmar a boa acollida do Dicionario en tódolos ámbitos culturais de Galicia, incluídas as catro Deputacións Provinciais. A de Pontevedra, —onde Valladares exercera o seu cargo de Deputado polo Partido de Tabeirós—, en data 2 de abril de 1884 acorda subscribir 150 exemplares da obra, por un total de 1.125 pts, argumentando

[...] la importancia de la obra que está dando a luz Valladares, que sólo puede ser hija de constantes estudios sobre nuestro dialecto, requiriendo, además, grandes conocimientos generales que demuestran su amor en sus primeras entregas. Sabido es que una obra de esta índole no tendrá una gran suscripción, no siendo por lo tanto el interés el que pueda mover a su autor a publicarla, sino el deseo de hacer resaltar las bellezas de nuestro idioma, poco conocido aún de los hijos de este país¹⁶.

14 Diario *La Noche*.

15 Diario *La Noche*.

16 Arquivo Histórico da Deputación Provincial de Pontevedra (AHDP), acordos plenarios 1853-1866; 1884.

O Dicionario vai precedido dun curioso –e inusual– informe favorable de don Antonio López Ferreiro previo ó *Imprimatur* eclesiástico. ¿Que moveu ó Señor de Vilancosta a tomar tal decisión? Ó meu xuízo deberon concorrer nela varios motivos; en primeiro lugar, a firme e acendrada fe que profesa, circunstancia da que dá mostras abondo na súa traxectoria vital e que se evidencia tamén na súa obra. Por outra parte cómpre salientar a boa relación que mantivo con dúas figuras sobranceiras da xerarquía eclesiástica compostelá máis ilustrada: o propio Cardeal Miguel Payá y Rico –inspirador e supervisor de *La Revista Compostelana*, na que colaborou Valladares–, e don Antonio López Ferreiro, *aquel sacerdote humilde e caritativo, cuías virtudes morás realzaron a súa sabedoría e intelixencia*¹⁷. Poida que o feito de ter Valladares dous tíos cóngos en Compostela lle brindase a oportunidade de trabar coñecemento e amizade con López Ferreiro co que compartiu a vocación polas letra e poida que tamén longas tertulias literarias nos pazos ulláns de San Pedro de Vilanova e Vilancosta, desde onde don Antonio, albiscando ó lonxe o solitario cume do Pico Sagro, tras do que se oculta Compostela, enxergaba xa a historia de Catuxa, a tecedeira de Bonaval.

A penas superado o ecuador da súa vida, no 1866, tras dimitir como vocal do Consejo Provincial de Pontevedra, remata a primeira etapa do seu itinerario vital, no que prevalece a adicación á *res publica*, dentro e fóra de Galicia, exercendo cargos que compatibilizou, nun primeiro momento, co exercicio profesional privado. A partir daquel ano, superado xa o seu 45 aniversario, iníciase unha segunda fase na que Marcial Valladares, á par da súa madurez persoal e intelectual, acada, desde o seu retiro rural, o cumio da súa capacidade creativa nos eidos lingüísticos, literarios e etnográficos. É de pensar que mantivo unha moi activa relación epistolar, da que coñecemos a penas indicios, que o mantiña decote informado do que pasaba ó seu arredor.

Infórmanos Labarta no seu poema biográfico que Valladares

---

17 CARBALLO CALERO, RICARDO, *Historia da Literatura Galega contemporánea*, Vigo, 1975 (2ª edición), p. 420.

*[...] fue ... ¡la mar de cosas!
Y tuvo tantos empleos
que algún cesante se haría
feliz con el más pequeño
[...]*

Axustándonos exclusivamente ós cargos públicos por el exercidos dentro do ámbito provincial, poderíamos salientar os seguintes:

Deputado Provincial polo Partido de Tabeirós durante os anos 1853, 54, 56, 57, 58, 62, 65 e 66. No 1858 forma parte da comisión calificadora de obxectos e adxudicadora de premios para a magna Exposición Agrícola de Santiago de Compostela. Forma parte, así mesmo, do Consello Provincial, exercendo como Gobernador Civil interino nos anos 1858 e 1862.

A BIOGRAFÍA INÉDITA DE MARCIAL VALLADARES

Desde vello é coñecida a existencia dunha biografía manuscrita inédita que se conserva entre os libros e papeis da casa de Vilancosta. Destas “Memorias”, parcialmente publicadas en distintas ocasións, tiráronse a meirande parte das referencias biográficas de Marcial Valladares, e na actualidade encóntranse á espera, xunto cos seus papeis, cartas e inventario de libros, da coidadosa publicación que merecen.

Poida que unha das persoas que mellor coñeceran a biografía de Marcial Valladares e máis contribuísen á súa difusión fose don Mario Blanco Fuentes (Cuntis, 1917-A Estrada, 2000), avogado, mestre, alcalde da Estrada e fortemente vencellado, por lazos familiares e persoais, á intelectualidade galeguista. Pola mediación de Mario Blanco accedeu ás “Memorias” e outros escritos inéditos de Valladares don Fermín Bouza Brey quen, como se sabe, exerceu a xudicatura na vila da Estrada. Acompañou Mario Blanco a Bouza Brey na súa pelegrinaxe polos castros da comarca da Estrada, e mesmo lle presentou, na súa vella mansión rural de Vilancosta ó daquela herdeiro de Marcial Valladares, don José

Espinosa Cervela. Aínda que Couceiro Freijomil manexou sen dúbida datos tirados directamente das “Memorias” inéditas de Marcial Valladares para o seu Dicionario¹⁸, poida que fose Bouza Brey un dos primeiros en acceder directamente ó manuscrito e dar noticia da súa existencia¹⁹. Moi pouco tempo despois e coincidindo coas festas patronais da vila da Estrada publica don Mario Blanco un artigo titulado *Las “Memorias” de Marcial Valladares, la vida del autor del Dicionario Gallego*²⁰. Neste escrito concorre o dobre mérito de actuar como divulgador da vida e obra do ilustre estradense e tamén citar textualmente fragmentos enteiros da biografía á que o gran público accede por primeira vez. Curiosamente, e como complemento do artigo de Mario Blanco, publícase no mesmo diario²¹ unha *Semblanza de Marcial Valladares, escrita por Labarta Pose*, reprodución do poema biográfico-festivo de Enrique Labarta ó que xa nos referimos.

O ano 1970 supón o verdadeiro punto de inflexión no que ó coñecemento e difusión da obra de Marcial Valladares se refire; efectivamente, aquel foi o ano elixido pola Academia Galega para dedicarlle ó Señor de Vilancosta, don Marcial Valladares. Aínda que cómpre recoñecer a don Manuel Bergueiro López o mérito de ter sido o primeiro, ou un dos primeiros en solicitar para Marcial Valladares –xa no 1966– o Día das Letras Galegas²², corresponde a Mario Blanco Fuentes o mérito de reclamar mediante acordo plenario do Excmo. Concello da Estrada tal galardón, que se habería facer realidade no 1970. É seguro que na decisión da Academia Galega, ademais do indubidable mérito do escritor aspirante, concorreron dúas ou máis circunstancias favorables. A primeira, o feito de coincidir no seo da Academia catro

18 COUCEIRO FREIJOMIL, A. ANTONIO, *Diccionario bio-bibliográfico de escritores gallegos*.

19 BOUZA BREY, FERMÍN, “Ahegos para a bibliografía de Marcial Valladares como etnógrafo”, en *Boletín de la Real Academia Gallega (BRAG)*, ano L., T. XXVII, 1956, pp. 11-23.

20 Diario *La Noche*, 26-6-1957.

21 Diario *La Noche*, 27-6-1957.

22 Así o demostra BLANCO VALDÉS, JUAN L., “Lembranza de Marcial Valladares no centenario da súa morte”, en *Revista Galega do ensino*, nº 39, 2003, pp. 145-158.

moi bos amigos do entonces alcalde da Estrada Mario Blanco, coñecedores ademais da valía e merecementos de Marcial Valladares: Don Sebastián Martínez-Risco y Macías, don “Bastián” en cuio despacho coruñés de avogado traballara Mario Blanco; don Marino Dónega Rozas, seu compañeiro de bufete e posteriormente tamén académico; Don Fermín Bouza Brey e don Antonio Fraguas, amigos, así mesmo de Blanco Fuentes e bos coñecedores da Estrada. No 1970 Marino Dónega transcribe, logo dun breve preámbulo, *Expedición de Zamora a Orense*²³ o máis longo fragmento das “Memorias” de Valladares ata o de agora publicadas e no mesmo ano o tamén académico Bouza Brey da á luz unha *Semblanza de Marcial Valladares*²⁴.

CODA

Refírenos Juan Blanco Valdés nun interesante opúsculo que ven de dar á luz²⁵ a emocionada gratitude de don Ramón Otero Pedrayo ó alcalde da Estrada pola dignísima acollida que esta vila brindara ós membros da Academia que acudiran a Berres para honrar a memoria do Señor de Vilancosta no día das Letras Galegas.

Íntima e comprensible compracencia de quen vira plenamente consumado no *rus* galego finisecular da ribeira do Ulla a imaxe ideal daquel microcosmos que reside na perfecta harmonía do triángulo: a aldea, os labregos e, nun vértice sobranceiro o señor, que non renega dos aldeáns e comprende, respeta e estudia as orixes da súa cultura. Adrián Solovio transmutado no Señor de Vilancosta, de quen tanto queda por dicir.

23 DÓNEGA ROZAS, MARINO, “Un VIAXE A Galicia ...”.

24 BOUZA BREY, FERMÍN, “Semblanza de Marcial Valladares”, en *Boletín da Real Academia Gallega* (BRAG), T. XXX, 1970, pp. 430-437.

25 BLANCO VALDÉS, Juan L., “Lembranza de Marcial Valladares ...”.